

РЕЦЕНЗИЯ

по конкурс за избор на доцент по научната специалност **05.04.18** *славянски езици* (съвременен руски език: лексикология и лексикография), обявен в ДВ бр. 14/20.02.2009 г. за нуждите на Катедрата по руски език на Факултета по славянски филологии в Софийския университет „Св. Климент Охридски“

В конкурса за избор на доцент участва д-р Анна Христова Липовска от позицията на главен асистент в Катедрата по руски език на Факултета по славянски филологии. Обявяването на конкурса е мотивирано с наличие на 75 часа лекционни курсове в ОКС *бакалавър* и 45 ч. лекции в ОКС *магистър*, които са поверени на д-р А. Липовска, чиято преподавателска дейност включва и 240 ч. упражнения по руски език.

А. Липовска е възпитаничка на Софийския университет „Св. Климент Охридски“, с който се свързани научното ѝ израстване и утвърждаването ѝ като преподавател. Интересът си към руския език и неговото изучаване, свързан със завършването на Първа гимназия с преподаване на руски език в гр. Плевен, А. Липовска доказва чрез участие в международна олимпиада по руски език в Москва през 1975 г. Отличното представяне на олимпиадата ѝ осигурява следване на специалността *руска филология* в Софийския университет, която завършва през 1981 г. Назначена две години по-късно за асистент в Катедрата по руски език, А. Липовска свързва научното и професионалното си израстване с дейността си като преподавател във Факултета по славянски филологии.

Като задочна докторантка в Института за руски език на РАН подготвя и защитава под ръководството на известния лингвист Ю.Н. Караулов дисертация на тема „Асоциативная сочетаемость имён прилагательных и её лексикографическое представление“ [Липовска 1994а].

Своята солидна подготовка и натрупаните знания по лексикология и лексикография, които проличават в предложената научна продукция, кандидатката дължи не само на активното си включване в научния живот на академичната общност, но и на съвместната си работа със своите учители – проф. Ирина В. Червенкова, проф. Ю.Н. Караулов и С.И. Влахов.

Научните трудове за участие в обявения конкурс са обособени в два раздела: **А. Лексикология и лексикография** и **Б. Обучение по руски език като чужд**. Представени са в 81 позиции, вкл. съставителство, рецензии, хроника, преводи. Без да бъдат рецензирани като научна продукция, последните са свидетелство за активното присъствие на А. Липовска в научния живот на Катедрата по руски език и на Факултета по славянски филологии.

От включените статии четири са непосредствено свързани със защитения дисертационен труд. Израз на трайния интерес към проблематиката на асоциативната връзка между думите е участието на А. Липовска в международен проект, който изследва асоциативните връзки между източнославянските и българския език. През 2003 г. е издаден Български асоциативен речник, а през 2004 г. – Славянский асоциативный словарь: русский, белорусский, болгарский, украинский, на които А. Липовска е съавтор. Асоциативните връзки, отразени в съчетаемостта на думите, са обект на изследване в още седем статии, четири от които са публикувани в чужбина (Frankfurt am Main, Krakow, Москва, Тарту). Авторката интерпретира данните от проведените асоциативни експерименти чрез стимуланти прилагателни ([Липовска 1997а; 1996б]) не само с оглед на възможността за създаване на учебни пособия по

чужд език ([Липовска 1996а]) и за създаване на нов двуезиков асоциативен речник ([Липовска 1995г]). Тя се насочва към прагматичния аспект, който остава недостатъчно изяснен, в изследване на невербалните компоненти на комуникацията и нейната значимост както при съпоставителния анализ на двата славянски езика ([Липовска 1999б]), така и при изграждане на т. нар. вторична езикова личност ([Липовска 2000а; 1997а; 1995г; 1995б]). Разглеждани в техния прагматичен и когнитивен аспект, т. е. при изграждане на т. нар. когнитивен и прагмативен на българските и руските езикови личности (според избраната от авторката терминология, чиято употреба и предпочитание не винаги са основателно мотивирани), тези компоненти по-късно са интерпретирани като фонові знания при изработване на двуезикови речници, които всъщност „свързват“ и „различават“ носителите на двата родствени езика. На теоретичните основи на асоциативната граматика и нейното вписване в контекста на философските науки, когнитивната психология, психолингвистиката и пр., са посветени и изнесените на научни конференции доклади ([Липовска 1997г; 1997в; 1995в; 1994в]), в които авторката убеждава по-скоро себе си в необходимостта от асоциативни изследвания, разглеждани като един, но не единствен подход в научното дирене. Включването на данните от проведените експерименти в асоциативните речници основателно се интерпретира като форма на обективизиране на вербалната мрежа от носителите на езика. Разглежданата проблематика свидетелства за изграждането на авторката като изследовател и преподавател. Тя успява да надгради и обогати теоретично познанията си, да осмисли езиковите данни и да се насочи към анализиране и систематизиране на двуезиковите лексикографски справочници, обект на представените основни трудове, сред които съществено място заема монографията *Русско-болгарская лексикография: традиции и тенденции развития (приложение – CD)*, публикувана през 2009 г.

Студията, оформена като раздел 6. в колективния труд *Лингвометодическое описание русской лексики и грамматики в свете болгарского языка* (1995), основателно обособена заедно с монографията, представлява свидетелство за изследователския потенциал на авторката, на уменията ѝ да съпоставя и обобщава езиковите факти от позицията на определени критерии. Осем руски прилагателни със семантичен компонент ‘такой, которого или о котором знают’ са съотнесени с 13 български прилагателни, като са показани общността и различието в семантиката и употребата им. Приложените задачи и кратки текстове в „малоизвестное об известных“ дават възможност за интересно и достъпно възприемане на обобщените за двата езика значения и употреби.

С монографията *Русско-болгарская лексикография: традиции и тенденции развития (приложение – CD)*, обсъдена на разширено заседание на Катедрата по руски език, убедително се мотивира кандидатурата на д-р А. Липовска за научното звание **доцент**. Към избраната тема на монографията авторката е пристъпила след солидна теоретична подготовка, богат преподавателски опит и достатъчна осведоменост за изследванията в областта на българската и руската лексикография.

При разработката на труда основателно се опира на постулираната идея, че речниците като продукт на човешката дейност, носят *отпечатъка* на своето време, но представят и своите *създатели* в тяхното отношение към адресата, към съвременниците. Това обосновава определянето на параметрите на изследването, което обхваща традицията и развоя на двуезиковата лексикография, но е обогатено със застъпения синхронен подход, с включване на проблематика, свързана с тенденциите на развитие. Представените от авторката трудове ѝ дават право и основание да разглежда тенденциите в лексикографията.

Успешното установяване на корпуса, който обхваща руско-българските и българско-руските речници, издадени в период от 150 години (анализирани са 56 речника от 72 автори), е съчетано с разработване на методика за лексикографски анализ, осъществен с оглед на по-прегледното им систематизирано представяне и на възможността за преподаването и усвояването им.

Това е особен приносен момент на монографията, с която се подчертава необходимостта от теоретично осмисляне на проблематиката, свързана с изследване и преподаване на езиковите факти, обект на лингвистичната наука.

Положителна страна на изследването е апробацията на данните от ексцерпирани речници при работата със студентите, което е своеобразен коректив за целесъобразността и ефективността на изследването и резултатите от него.

В хода на анализа са осмислени и систематизирани критериите, които се използват при съпоставителния лексикографски анализ, напр. диференциален / недиференциален речник, отделен автор / авторски колектив, различна застъпеност на енциклопедичен и лингвистичен аспект и др. При установяване на „приемствеността“ в лексикографията, се установява, че тя е различна от гледище на съвременната лексикографска практика. Днес при изработване на речник съществува стремеж да се използват почти всички съществуващи лексикографски справочници, докато речникът на Сава Филаретов например е използван при няколко издадени по-късно речника. Съществен проблем, който не може да бъде изследван с предложената методология, е преиздаването на съществуващи речници с допълнения и поправки, които свидетелстват за теоретичното им осмисляне. Без да е обект на специално наблюдение, прецизният анализ хвърля светлина върху симетрията / асиметрията между двата езика, върху процеса на ограничаването на турските думи, привеждани като семантични еквиваленти на руските лексикални единици, както и за търсенето на по-точно съответствие на инфинитивната форма на руските глаголи, за която в по-ранните речници са посочвани свършени по вид глаголи, срв.: молотить хлеб – да выршы, ехать верхом – да вырвы на конь и пр.

В речниците, издадени между двете войни, основателно се търси отражението на теорията, разработвана в руската лексикография. Широката осведоменост на д-р А. Липовска и дава възможност да постави лексикографската практика в контекста на изследване на същността и степента на лексикалното сходство между два езика – източно- и южнославянски, подчинено на задачите на съпоставителното им описание. При това се опира на съвременната съпоставителна лингвистика на интегралното описание на езика (предимно на Ю.Д. Апресян).

Авторката основателно обобщава, че не е достатъчно да се опише и анализира всеки речник поотделно, а да се изработят конкретни критерии за анализ. В търсене на лексикографски параметри се позовава предимно на изследванията на Ю.Н. Караулов, които имат за обект лексикографската интерпретация на руското словно богатство, т.е. изработване на едноезиков справочник. Това налага преосмисляне и анализиране на обобщените като *tertium comparationis* параметри за систематизиране – лингвистични, екстралингвистични, служебни и пр. Във всеки речник е потърсено наличието на определена квантификация на отделните параметри, подчинена на избраната концепция. Това също представлява сериозен принос на монографията, разработена от д-р А. Липовска. Запълването на отделните клетки (позиции) е вече решена научна задача, тъй като структурирането на речниците не е еднотипно и не съдържа експлициран материал за търсените отговори. При определяне на отделните параметри в някои случаи са допуснати раздробяване и отделяне на характеристики, използвани за

параметри, които не са еднакво значими в релевантността си за сравнение на изследваните данни от двуезиковите лексикографски трудове.

При изграждане на методологичната основа на изследването А. Липовска основателно се опира на натрупания опит и познания от участието си в проекта *Сопоставителное исследование современной русской и болгарской лексики*, осъществен под ръководството на проф. И. Червенкова, както и на резултатите от него [СОРБЛ 1984; 1985].

В изследването се проследява практиката за разграничаване на информацията при изходната дума и чуждоезиковия семантичен еквивалент. Без специално изследване остава обаче въпросът за мястото на словообразователната характеристика и съчетаването и с азбучния ред на изходните думи, а също и за използването на мотивационната връзка при представяне на производните думи.

Авторката убедително показва, че се изменя концепцията за двуезиковите речници: докато до началото на ХХ век се проследява нарастването на тенденцията за снабдяване на речниковите единици с граматична характеристика, през набеязаните по-късни периоди авторите се занимават с *начина* на нейното включване. При обобщаване на данните от информацията, включвана в анализирания речници, е проявен стремеж да се покаже различаването им от тълковните, които имат друго предназначение. Интересен, но неизяснен остава въпросът за основателността на практиката да се „обединява“ или „разцепва“ значението според семантичната структура на еквивалентите в изходната дума. Целесъобразно е приемането на *семантизацията* като един от централните параметри на съпоставителното изследване, изразена чрез данните на входния или на изходния език. Като илюстрация на семантичното пространство на думите в сравняваните два езика са анализирани лексикалните двойки с изходна дума *голый*. Убедително е илюстрирано предназначението на включената информация в двуезиковия речник: допълване на семантизацията, уточняване на информацията и даване на указание за употреба на посочените еквиваленти.

Интерпретирането на конкретните данни показва умението на А. Липовска прецизно да изчерпва и анализира фактите, като невинаги взема отношение към теоретичните постановки, в чиято подкрепа се привеждат примерите.

При определяне на т.нар. фонові знания и включването на енциклопедични данни, както и при диференцирането на енциклопедичните и лингвистични речници, справедливо е подчертано особеното място, което заемат поради своята значимост речниците на Найдєн Геров и Александър Л. Дювернуа. Колкото до наличието на т.нар. *общи думи*, тяхната лексикографска интерпретация заслужава специално внимание не само при двуезиковите речници, но и при тълковните. От прецизиране се нуждаят използваните термини „междуезикови метонимни отношения“ и „междуезикова синонимия“, доколкото чрез тях се структурират връзките в една лексикална система.

Прегледът на създадените в миналото речници и на съществуващата лексикографска практика дава възможност на А. Липовска да изведе и обобщи закономерности, които дават отговор на въпроси, свързани с нови лексикографски проекти, отразяващи тенденциите на развитие в руско-българската лексикография, предмет на втората част на монографията. За да се съобрази с новите потребности на ползвателите, авторката провежда анкета с въпроси, които се отнасят до интереса към различните лексикални пластове, до необходимостта от обогатяване на словника с нова високофреквентна лексика, представяне на данните чрез електронен носител и др. Умело са анализирани препоръките, които се отнасят до включената информация с оглед на нейната адекватност, актуалност, коректно структуриране, пълнота, удобно

използване и пр. Авторката има основание да говори за нов тип речник, тъй като не само е запозната с лексикографската практика, а е непосредствен участник (съавтор, редактор, член на проект) в изготвянето на речници, издадени в периода 2003 – 2008 г. ([Липовска 2008а; 2005а; 2004д; 2004а; 2003а]).

Добре обоснована и представена е идеята за руско-българско-руски речник, за който не само има ясна концепция и теоретична обосновка, но съществува и корпус, резултат от съпоставителния анализ на лексиката на двата езика. Съществено значение има предложението за практическо прилагане на общотеоретичните заключения в проект за лексикографски продукт от ново поколение, в който е осмислен опитът от изданията *Нов руско-български речник*, на който А. Липовска е редактор. Особено висока оценка заслужава електронната част на изследването, която дава възможност за бързо намиране и съпоставяне на информацията.

При обсъждане на труда в Катедрата по руски език са представени и три отзива от чуждестранни учени – професорите Р. Беленчиков (Магдебург), В.Д. Черняк (Москва) и В.В. Дубичински (Харков). От руски автори е и публикуваната в АСТА LINGUISTICA рецензия (2009, 2).

Идеята за руско-български речник от нов тип е разгледана и в публикувана статия ([Липовска 2003б]). Други три статии са посветени на съпоставителния анализ на речниците ([Липовска 2006в]) на тенденциите в развитието на руско-българската лексикография ([Липовска 2006б]) и на семантичния модул на комплексния руско-български речник ([Липовска 2006а]). Проблематиката на съпоставителната лексикография е предмет на разглеждане в пет от изнесените доклади на научни форуми.

За петте речника, в чието изработване е участвала А. Липовска, не са приложени разделителни протоколи или декларация за авторско участие. Само за *Нов руско-български речник* с автор С.И. Влахов е точно определено участието ѝ като редактор.

Обособените в т. Б. *Обучение по руски език като чужд* трудове са тясно свързани с преподавателската дейност на кандидатката и с теоретичните ѝ занимания в областта на лексикологията и лексикографията, резултат от които са 3 електронни курса по съвременен руски език (Лексикология; Лексикография; Двуетична лексикография и приложни аспекти), а също и два електронни курса по практически руски език.

Д-р А. Липовска е съавтор на два учебника ([Липовска 2004в; 1990а]) и 4 учебни помагала ([Липовска 2008б; 2008в; 2005б; 2003в]), които съдържат тестове по руски език – за обучение, за образователен изпит и за кандидат-студенти (към тях са приложени разделителни протоколи за съавторство). Израз на интереса ѝ към обучението по руски език е участието ѝ в разработване на учебни програми по руски език за средните училища.

Участието в колективни трудове, предназначени за обучението по руски език като чужд, свидетелства за две важни страни в дейността на кандидатката: а) умение за работа в колектив и б) способност за съчетаване на учебно-преподавателската и научноизследователската работа, за успешно прилагане на теоретичните познания в процеса на обучението.

Приносителите в представените трудове, сполучливо обобщени от А. Липовска, обхващат не само систематизирането и осмислянето на лексикографските двуезикови справочници, но и изграждането на методика за анализ според определени параметри за очертаване и оформяне на лексикографска теория и на тенденциите в нейния развой.

Особено значение има изработеният електронен продукт, предназначен както за учебни, така и за научни цели.

Заедно с научната си подготовка и навлизането в проблематиката на лексикологията и лексикографията А. Липовска израства и се оформя като преподавател, когото студентите особено ценят и уважават. Тя е инициатор и организатор на студентски конференции, на т.нар. Виноградови четения, посещения на културни прояви и др. Участва в семинари за повишаване на квалификацията си. Умело разнообразява преподаването, като използва компетентно и целесъобразно възможностите на съвременните технически средства. Контактите ѝ със студентите не приключват с тяхното дипломиране. А. Липовска е търсен специалист и колега за научни справки и консултации, за организиране на факултетни и университетски прояви. Резултат от нейната инициативност, активно участие и ентузиазъм са създаването и най-вече успешното функциониране и утвърждаване на Центъра за тестиране по руски език като чужд, лицензиран от Московския държавен университет „М.В. Ломоносов“.

Свидетелство за нейното присъствие в научния живот и за обществена ангажираност е членуването и в МАПРЯЛ, Българската асоциация по психолингвистика, Българското лексикографско дружество, Българското дружество по проблемите на оценяването и образованието. Активно се включва в подготовката и провеждането на XI конгрес на МАПРЯЛ във Варна, а също и в издаването на изнесените доклади (съставител и редактор е на *Мир руского слово и руское слово в мире*, т.2. Проблемы фразеологии. Русская лексикография: тенденции развития ([Липовска 2007г])). Новото лингвистично списание АСТА LINGUISTICA, което излиза от 2007 г. главно в електронен вариант, също се подготвя с участието на А. Липовска.

Заклучение: С цялостната си изследователска дейност и с качествата си на утвърден университетски преподавател д-р А. Липовска отговаря напълно на изискванията за хабилитиран преподавател. Убедено препоръчвам на Научния съвет на Факултета по славянски филологии да предложи на ВАК да присъди на гл. ас. д-р Анна Христова Липовска научното звание **доцент** по специалност 05.04.18 славянски езици (съвременен руски език: лексикология и лексикография).

23.06.2009 г.

Рецензент

(проф. д.ф.н. В. Радева)